

TOPLUMCU GERÇEKÇİ ANLAYIŞIN DAYANDIĞI TEMELLER
BAĞLAMINDA
SADRİ ERTEM'İN ÇIKRIKLAR DURUNCA ROMANI

IN THE CONTEXT OF THE FOUNDATIONS ON THE SOCIAL REALISTIC
UNDERSTANDING SADRİ ERTEM'S NOVEL ÇIKRIKLAR DURUNCA

Ertan YILDIRIM

Sorumlu Yazar/Corresponding
Author:

Dr., Çorum Millî Eğitim Müdürlüğü,
Ölçme Değerlendirme Merkezi,
Çorum, Türkiye.

ORCID: 0000-0001-8893-3136

E-mail: ertan.yildirim@hotmail.com

Geliş Tarihi/Submitted: 25.04.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 26.10.2023

Kaynak Gösterim / Citation:
Yıldırım, Ertan
(2023). "Toplumcu Gerçekçi
Anlayışın Dayandığı Temeller
Bağlamında Sadri Ertem'in
Çıkrıklar Durunca Romanı", *Yeni
Türk Edebiyatı Araştırmaları*,
15/30, 037-058.

[http://dx.doi.org/10.26517/
ytea.541](http://dx.doi.org/10.26517/ytea.541)

Öz

Rusya'da 1917 Ekim Devrimi'nin ardından 1934 yılında toplanan Sovyet Yazarlar Birliği Kongresinde M. Gorki, Karl Radek ve N. I. Buharin'in görüşleri doğrultusunda bir politika olarak da benimsenen toplumcu gerçekçilik, Marx ve Engels'in ilkeleri doğrultusunda "toplum için sanat" anlayışına dayanır. Sanatın parti denetiminde olması gerektiğini düşünen bu girişim, kişi ve toplum çatışmasını bitirmeyi, emek merkezli, eşitlikçi bir düzeni devrimle getirmeyi amaç edinmiştir.

Sanatın işlevini "yansıtmaya" olarak belirleyen hayata marksist bir pencereden bakan toplumcu gerçekçiler, sadece süregiden durumu eleştirmekle kalmazlar aynı zamanda topluma bir yol da gösterirler. Toplum gerçekliği, eserlere bu anlayış çerçevesinde neden-sonuç bağlamında yansır. Ayrıca toplumcu gerçekçi yazarlar, eserlerinde taraf tutarlar ve idealize edilmiş "tip"lerle nasıl bir birey ve toplum arzuladıklarını gösterirler.

Çalışmaya konu olan Sadri Ertem'in *Çıkrıklar Durunca* romanı da Türk edebiyatında toplumcu gerçekçi ilk roman olarak kabul görmüştür. Osmanlı Devleti'nin Batılı devletlere verdiği imtiyazların zamanla toplumda oluşturduğu ekonomik problemlere "Çıkrık" sembolü üzerinden odaklanan eser, aynı zamanda topluma çıkış yolları da önerir. Bu bağlamda çalışmada toplumcu gerçekçi eserlerde yer alan Olumlu insan (tip), devrimci romantizm, güdümlülük/partizanlık, tarihsel iyimserlik, sosyalist/devrimci hümanizm, destansı anlatım, burjuva ideolojisiyle uzlaşmazlık, biçim unsurlarının *Çıkrıklar Durunca* romanına nasıl yansıdığı tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sadri Ertem, *Çıkrıklar Durunca*, olumlu tip, devrimci romantizm, destansı anlatım.

Abstract

Socialist Realism, which was adopted as a policy in line with the views of M. Gorky, Karl Radek and N. I. Bukharin at the Congress of the Union of Soviet Writers convened in 1934 after the 1917 October Revolution in Russia, and "art for society" in line with the principles of Marx and Engels. based on the concept. This initiative, which thinks that art should be under the control of the party, aimed to end the conflict between people and society and to bring a labor-centered, egalitarian order with a revolution.

Determining the function of art as "reflection", socialist realists, who look at life from a Marxist window, not only criticize the ongoing situation, but also show the society a way. The reality of society is reflected in the works in the context of cause and effect within the framework of this understanding. Socialist realist writers take sides in their works and show what kind of individual and society they desire with idealized "types".

Sadri Ertem's novel *Çıkrıklar Durunca*, which is the subject of the study, has been accepted as the first socialist realistic novel in Turkish literature. The work, which focuses on the economic problems caused by the privileges given by the Ottomans to the Western states, through the symbol of "Çıkrık", also suggests ways out of the society. In this context, in this study, it will be determined how the elements of Positive human (type), revolutionary romanticism, guidance/partisanship, historical optimism, socialist/revolutionary humanism, epic narrative, and incompatibility with the bourgeois ideology are reflected in the novel *Çıkrıklar Durunca*.

Keywords: Sadri Ertem, *Çıkrıklar Durunca*, positive type, revolutionary romanticism, epic narration.

Extended Summary

Socialist Realism, which was adopted as a policy at the Congress of the Union of Soviet Writers convened in 1934 after the 1917 October Revolution in Russia, is based on the understanding of "art for society" in line with the principles of Marx and Engels. This initiative, which sees art as a tool and thinks that it should be under party control, aims to end the conflict between people and society, and to bring a labor-centered, egalitarian order with a revolution.

Socialist realists, who look at life from a Marxist perspective, suggest a way to society against existing inequalities. The reality of society is reflected in the works in the context of cause and effect within the framework of this understanding. In addition, Socialist realist writers take sides in their works and show what kind of individual and society they desire with idealized "types".

Sadri Ertem's novel *Çıkrıklar Durunca*, which is accepted as the first socialist realistic novel in Turkish literature, also focuses on the problems experienced in Anatolia with an economy-based approach through the symbol of "spindle". In this context, in this study, the traces of elements such as positive human (type), revolutionary romanticism, driven/partisanship, historical optimism, socialist/revolutionary humanism, purposefulness, nationalism, epic narrative, incompatibility with bourgeois ideology will be traced in the novel *Çıkrıklar Durunca*.

Acting on the judgment that poor Anatolian people are exposed to the exploitation of local merchants and administrators in the novel *Çıkrıklar Durunca* and live away from human life due to the indifference of the state, Ertem also presents an informative and guiding attitude in the work. When we look at the line of the novel, which looks at the collapse of the Ottoman Empire from the perspective of economy, the cessation of weaving looms, which represent economic vitality, stands out as developments that open the door to cessation of production, poverty and exploitation.

In the novel, which takes place in Adaköy, an Alevi village, Sıddıkzade, the representative of the capitalist understanding, is a ruthless and self-interested personality who tries to sell the European fabrics to the villages, which is the source of income of the villagers, and makes the villager dependent on him.

There is Hasan as a positive type in front of Sıddıkzade. He invites the villagers to revolt and destroy the system of exploitation with the words "We will either kill or die". With his living in the dervish lodge, earning his living as a shepherd, his rebellion against the exploitation order, his organizing attitude, and his honorable stance, Hasan is the novel counterpart of the prototype socialist realism calls the "positive type" In this respect, Socialist Realist works present a structure that tries to influence the reader with repetitive patterns that approach events from an ideological window. This type, which is depicted in

an exemplary dignity and struggle by the author, is also referred to as "savior".

Dreaming of an egalitarian order in a social structure where reality does not make people happy, and trying to change the existing one with this order, expresses romanticism, which is another element in Socialist Realist works. We will act together to reach the ideal and the longed for life will be achieved through struggle and revolution. In socialist realist works, the "positive type" is the most important element that provides the formation of revolutionary romanticism with its romantic approaches that talk about the good days to come after the revolution.

Another element of the Socialist Realist approach is partisanship and bias. Artists who have adopted and internalized the principles of the Communist Party aim to lead the establishment of a socialist understanding based on economic equality with their works.

Humanism is one of the basic approaches of Socialist Realist works. The author presents his works with a humanistic perspective. Socialism is the reflection of an approach that prioritizes the society, not the individual. It is based on the ideal of a classless society. Although Adaköy is an Alevi village in the novel, it does not exclude anyone. Distinctions such as the distinction between men and women, between the rich and the poor are not allowed. Everyone is equal and arm in arm in the struggle.

In Socialist Realist works, the author leans on the cultural language of the people and an epic narrative in order to introduce and adopt the Marxist ideology to large masses of people. This expression is from the use of local dialects to idioms, folk expressions and proverbs; It takes place in a wide range of narratives, from fairy tale transitions to extraordinary events. Traces of epic and populist narration can be seen intensely in the novel *Çıkrıklar Durunca*. The prophethood claims of Dudu and Esmâ, Hz. Ali's grave is in Adaköy and Hz. The understanding that Ali and his banner protect the rebellious villagers expresses an epic discourse.

Socialist Realist writers focus on the content, the message, rather than the formal side of the work. In this framework, they put the form in the background in the works. Formal flaws are also noticeable in the novel *Çıkrıklar Durunca*.

The novel *Çıkrıklar Durunca*, which deals with the shaping of the social structure from a historical perspective with an economic-based approach, focuses on the labor struggle. The work, which is based on the transformative role of art for the individual and society, dictates to the reader the egalitarian and labor-oriented approach of socialism to the problems of the oppressed peasant class with the bias of the author. In the work, which focuses on essence rather than form, formal errors are ignored and it is emphasized that the oppressed should take action for a socialist revolution.

In this context, the novel *Çıkrıklar Durunca* is a thesis novel that

recommends the ruthlessness of the capitalist order, the economic problems of the Anatolian peasants, and the revolution, which deals with the economic problems of the Anatolian villagers in the context of the agha-village, Alevi-Sunni, oppressor-oppressed.

Giriş

Sanatın kapitalist sistemden kaynaklanan toplumsal eşitsizlikleri, sömürü düzenini konu etmesi gerektiğini savunan ve yazara aktif bir görev yükleyen toplumcu gerçekçi anlayış sosyalizmin sözcülüğünü yapar. Bu edebi anlayışın temelini ise üretime dayalı insan ilişkileri oluşturur. Bu bağlamda "Marx ve Engels, marksist kuramı ortaya atmakla sanatı ekonomik yapıya bağlamış(lardır)" (Moran 43). Marksist felsefe, insanlık tarihini "tarihi maddecilik" üzerinden okur. Bu okuma, sonunda sosyalizm ve komünizm ile taçlanacak bir süreci öngörür. Bu anlayışa göre tarihi maddeciliğin aşamaları "İlkel toplumlar, kölelik üzerine kurulmuş toplumlar, feodalizm, kapitalizm, sosyalizm ve nihayet komünizm(dir)" (Moran 43). Geçmişten bugüne üretime dayalı sosyal grupları alt yapı olarak niteleyen toplumcu gerçekçi anlayış, toplumun üst yapısını teşkil eden dinî, hukuki, ahlaki ve sanatsal düzenini de bu alt yapının şekillendirdiğini savunur. Ekonomik yapı bu anlamda onlara göre topluma yön verir. Marksist anlayışı estetize eden ve sanatın kökenini işe dayandıran isim ise Plehanov'dur. Plehanov, sanatın doğuşunu da bu yaklaşımla insanların yaşam mücadelesi içindeki her türlü faaliyetine bağlar.

Ekonomik yapıyı temel alan toplumcu gerçekçi edebiyat, sınıfsal bir toplumsal yapıda burjuvaziye karşı ezilen, sömürülen işçi ve köylü sınıfının yanında konumlanır. Bu nedenle toplumcu gerçekçi yazarlar, güdümlü ve tezli eserler ortaya koyma çabasında dırlar. Bu çabanın amacı da emek temelli, sınıfsız, insanca bir yaşamdır. Edebiyatın edilgen bir üst yapı olarak görüldüğü toplumcu gerçekçilikte sanatçının üretimleri de dahil olduğu sınıfla sınırlı görülür. Sovyetler Birliği'nde 1930'lerden itibaren yaygınlaşan ve marksist ideolojiden beslenen toplumcu gerçekçi edebiyat, Türk edebiyatında da ilgi görmüştür.

1898 yılında İstanbul'da doğan Sadri Ertem de Türk edebiyatında toplumcu gerçekçi çizgide yazdığı hikâye ve romanlarıyla Sabahattin Ali, Kemal Bilbaşar, Kemal Tahir, Samim Kocagöz, Fakir Bayburt, Dursun Akçam, Orhan Kemal gibi Türk edebiyatının önemli yazarlarıyla birlikte anılır. Felsefe eğitimi gören Ertem, "Son Telgraf'ta bir yıl (1924-1925) başyazarlık, Vakıf gazetesinde uzun yıllar fıkra yazarlığı yapmıştır. Gazeteciliğin yanı sıra öğretmenlik de yapan yazar, Gazi Eğitim Enstitüsü'nde felsefe tarihi ve sosyoloji okutmuştur. Son olarak politikaya atılan Sadri Ertem 1939'da Kütahya milletvekili olmuş" (Önertoy 43-44) 12 Kasım 1943'te ölmüştür. En önemli yapıtı sayılan *Çıkrıklar Durunca* romanı ilk olarak 1929 yılında Vakıf gazetesinde yayımlanmış bir yıl sonra (1930) da "Resimli Ay" yayınları tarafından kitap olarak basılmıştır.

Roman, toplumcu gerçekçi bir pencereden Anadolu köylüsünün yaşam mücadelesini ele alır. Roman'ın fakir bir Alevi köyü olan Adaköy'ün sömürü düzenine başkaldırısını, Alevi kültürü unsurları bağlamında ele alması da ilgi çekicidir. Romandaki bu tercih toplumsal yapıda tarihsel olarak varlığını sürdüren Alevi vatandaş, Sünni otorite çatışmasına da dikkat çeker.

Batı'dan Anadolu'ya sirayet eden kapitalist anlayışın toplumsal yapıda oluşturduğu arzulara, sosyal adaletsizliğe romanda işaret eden yazar, Osmanlı Devleti'nin yıkılışına da ekonomi penceresinden bakar. Romanın çizgisine bakıldığında ekonomik canlılığı temsil eden dokuma tezgâhlarının durması üretimin durmasına, yoksulluğa ve sömürüye kapı aralayan gelişmeler olarak öne çıkar. 1925 yılında halkı isyana teşvikten tutuklanan Ertem'in insanî bir yaşam için önerisi ise romanda devrimdir.

Sadri Ertem, yazın serüveni boyunca gerçekçiliğin marksist yorumu olarak kabul edilen toplumcu gerçekçi bir bakış açısıyla Anadolu'ya yaklaşmış, ekonomik temelli toplumsal çatışmaları ezen-ezilen bağlamında ele almıştır. *Çıkrıklar Durunca* romanında da yazar, Anadolu insanının, yerel tüccarlar ve yöneticilerin sömürüsüne maruz kaldığı, devletin ilgisizliğiyle insanî yaşamdan uzak yaşadığı yargısından hareket eder. Kabul edilebilir ki "Köylü, dış dünyaya kapalı kalmasından dolayı, içinde bulunduğu kötü şartları benimser; daha iyi ve daha güzel bir hayat için uğraşmaz" (Korkmaz, Sabahattin Ali 161). Bu nedenle Ertem, eserde aynı zamanda bilgilendirici ve yol gösterici bir tavır da ortaya koyar. Yazarın bu eğitime çabasının altında toplumu yozlaştıran kapitalist anlayışa bir karşı duruş da söz konusudur. Bu yaklaşımla toplumsal yapıdaki çarpıklıklar, eserde bütün çıplaklığıyla yer alır.

Sadri Ertem, ağa-köylü çatışması üzerinden romanda kapitalist anlayışın acımasızlığıyla karşı karşıya kalan ezilen ve sömürülen Anadolu köylüsünün ekonomik yapısının dönemsel bir fotoğrafını çekmiştir. Bu durum tespitinin temelinde, toplumcu gerçekçiliğin bir toplum bilimci olarak gördüğü yazara verdiği toplumsal iç yapıyı kavrama sorumluluğu yatar. "Toplum için sanat" anlayışı ile Ertem, toplumdaki emekçilerin sömürü düzenini görmelerini ve farkındalıklarını arttırmalarını ister. Ona göre ancak bu şekilde, eşitlikçi yani sosyalist bir anlayışın yerleşmesi mümkün olacaktır. "Bu açıdan bakıldığında toplumsal gerçekçilik sadece çürüyen, yozlaşan ve çöken kültürü yazmakla kalmaz, o aynı zamanda yeni bir toplumu, yeni bir kültürü meydana getirecek olan yeni toplumsal sınıfın doğuşunu da yazar" (Şahin ve Topdaş 464). Dolayısıyla eserde sadece çatışmalar değil, bu çatışmaların nedenleri de irdelenir. Çünkü toplumcu gerçekçilik, "nedensellik" ilkesiyle hareket eder ve "...toplumsal ilişkileri ve olayları ele alırken, eylemlerin, duyguların ve düşüncelerin altında yatan temel noktaları da tahlil eder ve ortaya koyar" (Ahmet Demir 5). Nedenlerin hangi sonuçları doğurduğunu tespit ederek olan ve olması gerekeni okura sunar. Bu bağlamda eserde

"Gerçekçiliğin toplumcu yönünü ifade eden toplumcu gerçekçilik; devrimci romantizm, olumlu kahraman ve çelişki öğeleriyle ön plana çıkar. 'Devrimci romantizm' devrime gidilecek yolu; 'olumlu kahraman', devrim için çalışan kişiyi; 'çelişki' ise, ekonomi merkezli çatışmaları karşılar" (Soğukömeroğulları 1310). Bu unsurların varlığı da eseri toplumcu gerçekçi bir çizgiye oturtur.

Kabul edilir ki toplumcu gerçekçi eserlerin temel mesajı, marksizm'in ilkeleri temelinde emekçi ve ezilen sınıf olarak kabul edilen (işçi, köylü) kitleleri, kapitalist düzeni yıkmaya, yerine ideal ve insanî olarak kabul edilen sosyalizmi getirmeye teşvik etmektir. Lukacs, marksizmi "proletaryanın ideolojik ifadesi" (Eagleton, *İdeoloji* 132) olarak niteler. Zira marksizm anlatısı da bilimsel bir kuram olarak: "...insanların kendilerini sömürü ve baskıdan kurtarma mücadelesine dair bir hikâyedir" (Eagleton, *Marksizm ve Edebiyat Eleştirisi* 8). Ve bu hikâyeye en güzel son ise devrimdir.

Çıkrıklar Durunca romanı, aynı zamanda Alevilik inancına dair çeşitli unsurlara da geniş yer verir. Bunlar; Hz. Ali, velayet, dua, uluhiyet, Ali-Allahîler, tenasüh, teslis akide olarak öne çıkar. Ayrıca eline, beline, diline sahip ol düsturu; üçler, yediler, kırklar kültü; Zülfikar simgesi de Alevi kültürünün motifleri olarak romana yansımıştır.

Çıkrıklar Durunca Romanı ve Toplumcu Gerçekçilik

İnsan, üretimleriyle hayata anlam katan özel bir varlıktır. Bu yeti insanın kendini ve içinde yaşadığı çevreyi anlama/anlamlandırma gayretinin bir sonucudur. İnsanın varlığı anlama çabası onu aynı zamanda kendini ifade etme araçlarına yöneltmiştir. Bu araçların başında ise roman sanatı gelir. Roman, hayatı tüm yönleriyle kapsayan yapısıyla muhatabına hem hayatın karanlık noktalarına nüfuz etme imkânı verir hem de yazarın bakış açısından farklı yaşam anlayışlarına dair okura ipuçları sunar. Bu anlayışla "...ister yazarla ilişkili olarak düşünölsün ister yazarından bağımsız bir çerçevede ele alınsın eserin içeriğinin de toplumsal olanla ilişkisi kaçınılmazdır" (Tüzer ve Hüküm 5). Sadri Ertem'in *Çıkrıklar Durunca* romanı da Türk edebiyatının ilk toplumcu gerçekçi eseri olarak okurlarına emek temelli sosyalist bir yaşamın telkinini yapar. Tezli bir roman olan *Çıkrıklar Durunca* Anadolu'ya ekonomi penceresinden bakar. Bu bakış açısının fonunda Hz. Ali sevgisi ve Alevi inancının geleneksel öğretileri vardır. Romanda Adaköy özelinde Anadolu insanının ekmeğine göz diken insanî değerleri yok sayan kapitalist zihniyetin daha çok kazanma hırsı gözler önüne serilir. Ekonomik sıkıntılara rağmen Anadolu insanı, her daim kanaat etmeyi, kıt imkânlarla geçinmeyi bir kader olarak görmüş hakkını aramayı aklına getirmemiştir. Romanda bu anlayış "Burada mısır koçanı, meşe palamudu ve palamut kabuklarını karıştırarak ekme yapan ve bununla yaşayan insanlar, daha küçük yaşlardan itibaren kendilerini beyaz buğdaya kavuşturacak meçhul bir mucizeye bel bağlamışlardı. Ne bekliyorlarsa

meçhulden bekliyorlardı” (Ertem 14). ifadeleriyle yazar tarafından eleştirilir. Bu durumun bir yazgı olmadığı saviyla çaresiz insanlar, romanda toplumcu gerçekçi edebiyatın ilkeleri doğrultusunda ele alınmış devletle karşı karşıya getirilmiştir.

Devletle asırlarca uyum içinde yaşamış köylüyü isyana götüren sebep ise 19. yüzyıla çok sorunlu bir şekilde başlayan Osmanlı Devleti'nin Batı'ya hoş görünmek için imzaladığı ticaret anlaşmalarıdır. Bu anlaşma, Batı kaynaklı mamullerin gümrüksüz ve ucuz bir şekilde Osmanlı topraklarına girişini öngörürken sosyal yapıda kırılmalığa ve çatışmalara zemin hazırlamıştır. Çünkü, Osmanlı iç pazarını ele geçiren bu ucuz fabrika malları, alt yapı-üst yapı ilişkilerini bozmuş yoksul halkı ekonomik zorluğa mahkûm etmiştir. *Çıkrıklar Durunca* romanında Sadri Ertem, yaşanan ekonomik sıkıntılara ve baskılara karşı isyan eden halkı “Adaköy” prototipi üzerinden köylü-eşraf-merkezi idare sarmalı içinde ele alır.

Marksist anlayışın merkeze koyduğu ekonomik faaliyetler, *Çıkrıklar Durunca* romanının temel yönelimini belirler. Çünkü tarihsel süreç içinde bütün çatışmalar, marksizm'e göre hayatını kazanmaya çalışan insanlar arasındaki sınıfsal mücadelenin bir yansımasıdır. Bu bağlamda “Toplumcu gerçekçiliğin perspektifi, elbette ki, toplumculuğu kurma mücadelesidir” (Lukacs 107). Ekonomik temelli bu felsefede üretim güçleri ve üretimi yapan sosyal gruplar arasındaki ilişki, o toplumun ekonomik yapısını oluşturur. Üretimin içinde olan insanlar, hayatlarını idame ettirecek araçlarını da üretirler. Bu ekonomik süreç “altyapı” olarak adlandırılır. Altyapı faaliyetleri ahlak ve sanatı temel alan “üstyapıyı” şekillendirir. Toplumcu gerçekçi eser, üstyapının bir parçası olarak altyapıyla yani üretimle direkt ilişkilidir ve toplumsal düzeni, gerçekliğiyle ele alır. Gorki'nin ifadesiyle “...gerçekçilik, halkın, insanların ve onların yaşam koşullarının boyasız, cilasız olduğu gibi yansıtılması demektir” (35-36). Çalışmaya konu olan *Çıkrıklar Durunca* romanı, 19. yüzyılda Kastamonu vilayetinin Bolu mutasarrıflığına bağlı Gerede nahiyesinin bir köyü olan Adaköy ve çevresinde yaşanan ekonomik temelli isyan hareketini konu eder.

Kendine özgü bir hiyerarşik yapının olduğu kırsal alanlarda ağalık müessesesi, ön plana çıkar. “Gücün toprağa ve tarıma dayandığı bölgelerde sosyo-kültürel bir yapıyla pekiştirilen ağalık; feodalitenin getirmiş olduğu otoriter bir sistemdir. Toplum dışı dünyadan uzaklaştırarak kurulu ve haksız bir düzene itaate zorunlu kılan bu sistem, özgürlük ve adalet arayışını doğurur” (Şahin ve Topdaş 472). *Çıkrıklar Durunca* romanında da Sıddıkzade, romanda bölgenin ekonomik işleyişinin en önemli aktörü, ağası konumundadır. Onun insanlar üzerindeki rolü, esere şu şekilde yansır: “Köylüler Sıddıkzade'yi adeta dini bir rabita ile seviyorlar, onun dostluğunu her ne pahasına olursa olsun kazanmak istiyorlardı. Sıddıkzade bu bankasız kredisiz hükümeteşiz yerde Allah tarafından gönderilmiş bir kahramandı, parasız kaldıkları zaman köylülere yardım eder, işlerini görürdü. Sıddıkzade kazanın en zengini ve hükümet memurları üzerinde en nüfuzlu adamı idi” (Ertem 50). Bu güç, aynı zamanda bölgede

Sıddıkzade'yi fütursuz, çapkın, kural tanımaz bir insan hâline getirmiştir. Fakat ona dur diyecek kimse de yoktur. Bu tek yanlı güç odağı, zamanla adalet ve eşitlik arayışının bir sonucu olarak karşı cepheyi doğurur. Önce fikri planda beliren bu tepkisellik zemin oluştuğunda ise eyleme ve başkaldırıya evrilir.

Romanda eylemsel kurguyu başlatan Sıddıkzade'nin köylülerden el dokuması tiftik yünü alıp satmak yerine artık daha kârlı olan fabrika kumaşları alıp satmaya karar vermesidir. Bölgenin ağasının artık köylülere ihtiyacı kalmamıştır. Bu durum, köylülerin bütün düzenini bozar ve tek gelir kaynaklarını yitirmelerine neden olur. Köylüler, ağaları tarafından açlığa mahkûm edilmişlerdir. Sıddıkzade'ye köylü'nün bakışı da artık değişmiştir:

-Deli, kaçık, Sıddıkzade dediğin gibi fena adam değildi, diyenlerin içine düşen şüphe gittikçe büyüdü, onlar da Sıddıkzade de insan başlı bir büyük ejder görmeye başladılar. Nereye baksalar onun kıymıdadığını, açılan ağzı, çöreklenen gövdesi ile karşılaşırılar. Koyun hayvanları elden çıktıktan sonra köylü havası bulandı ve gün geçtikçe, açlık bastırdı. Açlık bastırdıkça Sıddıkzade ayak bastığı yere kıtlık getiren geniş gövdeli, acayip, korkunç ve her şeyden ziyade tehlikeli bir hayvan gibi addedilmeğe başlandı (Ertem 93).

Köylünün medet umduğu, mistik bir gözle baktığı ve söylemlerine inandığı Dudu, bir gece rüyasında Hz. Ali'yi gördüğünü ve evini yıkıp kendisine bir türbe yapmasını telkin ettiğini söyler. Köylülerin de yardımıyla ev yıkılır ve evin yerine Hz. Ali türbesi yapılır. Bu türbe, mekân olarak romanda önemli bir rol oynar zira "...mekânlar, eserlerdeki sahne ya da dekordan farklı olarak olay örgüsünün meydana gelişinde ve ilerleme biçiminde doğrudan etkili ve yönlendirici bir güce sahiptir" (Ayşe Demir 169). Bu mekânın varlığı, çevre Alevi köylerde de yankı bulur. "Civardaki Alevi köyleri bu haberle sarsıldı bütün köylerin yolu Adaköy'de birleşti. Alevi köyleri Adaköy'ü bir Kâbe gibi heyecanla, hürmetle korku ile, mukaddes bir mabedin harimi gibi derinden alâka ile yâd ettiler" (Ertem 21). Bu sırada gurbete çıkmış Hasan, köyüne tekrar dönmüş, sevdalısı Hatice'nin köyün ağası olarak görülen Sıddıkzade tarafından saldırıya uğradığını karşılık bulamayınca da yüzünden yaralandığını öğrenmiştir. Hatice, bu saldırıyı gözleri yaşararak Hasan'a anlatır: "Diyeceklerimi yap diyordu, sana daha para vereyim. Karşımda ağzını sulandıra sulandıra anlattı, bıyıklarını burdu. 'kimse görmez' dedi. Bağırdım, tekmeledim ısırıldım... ama söyledi, kâh yalvardı, kâh sövdü. ...Erkek itlere bile yalvar, seni öyle bir hâle sokayım. Diye kamasını çıkardı. Yüzümü çizdi, çizdi.. Ben ne yapabilirim" (Ertem 40). İlerleyen süreçte yine Sıddıkzade tarafından dövülen Hatice ölür. Sosyal hayatta tezahür eden bütün bu ekonomik ve insanî olumsuzluklardan sonra çaresiz kalan geçim zorluğu çeken Alevi Adaköy sakinleri, bu gelişmelere tepki olarak Hz. Ali dergâhı etrafında birleşerek ünlü eşkıya Pazvantoğlu'nun da desteğiyle hükûmete karşı isyana kalkışırılar.

Sıddıkzade, hükümette adamları olan devlet tarafından korunup kullanılan

birdir. Bu nedenle sözüne söz söylemek büyük cesaret ister. Romanda Sıddıkzade'nin yöredeki konumu detaylarıyla ortaya konur: "Vilayet meclisinde âza müftünün ahbabı, kaymakamın dostu, kadıyla içtiği su ayrı gitmezdi, nüfus memuru, tapu memuru, sanki onun kapısında birer tanrı misafiri, zaptiye ağası onun yaveri idi" (Ertem 50). Arkasındaki devlet gücüyle Sıddıkzade, köylünün tiftiklerine alacakları dolayısıyla haciz koyan Avrupa kumaşlarını köylere satmaya çalışan bu şekilde köylünün kazanç kaynağı el dokumacılığını bitirip köylüyü kendisine muhtaç hâle getiren acımasız, çıkarıcı bir kişilik sergiler. Bu nedenle romanın ana kahramanı Hasan da köylüyü sömüren ve sevdalısı Hatice'yi öldüren Sıddıkzade ile bir mücadeleye girer.

Hasan, ucuz Avrupa kumaşlarının gelmeye başlamasıyla köylünün sıkıntıda olduğunu görmüştür. El dokumaların satılabilmesi için İstanbul'a pazar aramaya gittiğinde tüm ülkede Avrupa menşeli kumaşların satıldığına, el dokumacılığının bitirildiğine ve çıkırıkların durduğuna şahit olur. Bu zor durumdan kurtuluşu mücadelede ve devrimde gören Hasan, "Ya öldüreceğiz ya öleceğiz" sözleriyle köylüleri isyana ve sömürü düzenini yıkmaya davet eder. Hasan, dergâhta yaşaması, çobanlık yaparak hayatını kazanması, sömürü düzenine isyanı, örgütleyici tavrı, onurlu duruşu ile toplumcu gerçekliğin "olumlu tip" olarak adlandırdığı prototipin romandaki karşılığıdır. Hasan, isyanın hükümetçe bastırılması sırasında da teslim olmamış baş sömürücü, sevgilisinin katili olarak gördüğü Sıddıkzade'nin evinin yakılması ve öldürülmesi eylemini teşvik etmiş, sonrasında da dergâhta çarpışarak ölmüştür.

Çıkırıklar Durunca romanı özelinde görüldüğü gibi toplumcu gerçekçiler sanata ve hayata marksist öğretinin penceresinden belli kalıplar çerçevesinde bakmışlardır. Zira "Marksizm hayatın bütününe açıklama iddiasında olan bir düşünce sistemidir. Bu iddiayı taşıyan her teori gibi, kendi öğeleri arasında bir tutarlılık ve uyarlılık sağlama çabasıdadır" (Belge 28). Toplumcu gerçekçi eserler, bu bakımdan olaylara ideolojik bir pencereden yaklaşan yinelenen kalıp unsurlarıyla okuru tesir altına almaya çalışan bir yapı arz ederler.

Romanda Olumlu Tip/Kahraman

Romanlar, çok çeşitli kahraman modellerini bünyesinde barındırırlar. Bu kahramanların anlatı içinde kendilerine has görevleri ve işlevleri vardır. "Bunlar: kurucu tematik güç, başkahraman, başkişi (birinci dereceden kahramanlar); kart karakter ve fon, figüratif kişilerdir" (Şahin 27). Başkişi, merkezde olan kahramandır. Norm kahramanlar, başkişinin düşünsel ve eylemsel tavırlarına yardımcı konumdadırlar. Kart ve fon kahramanlar ise kurgunun ortaya çıkacağı çatışma ile anlatının sahiciliğini artıran kahramanlardır. "Bu açıdan romandaki kişiler düzlemi, entrik kurgu ve dramatik aksiyonu yönlendiren ve oluşturan güçlerin en önemlisidir" (Şahin 27). Bu anlayışla "Marksist teorinin sınırları içerisinde meydana getirilen bir eserde, toplumsal ilişkilerin yoğun olarak yaşandığı bu alt

yapıdaki gerçeklikleri yansıtacak bir "tip" seçilir" (Tüzer 649). Yazar tarafından örnek alınacak bir vakarda ve mücadele içinde tasvir edilen bu tip, "kurtarıcı" olarak da rol üstlenen romanın başkişisidir. Eserde yazarın sözcülüğünü yapar. Parlatır, bu tip'i ideolojik tip olarak sınıflar. Ona göre "Belli bir ideolojinin temsilciliğini üstlenen ve o ideolojinin savunuculuğunu yapan ve o kimlikte ya da kişilikte vaka kuruluşu içinde yer alan tipler" (Parlatır 9). ideolojik tiplerdir. Toplumcu gerçekçi romanlarda ideolojisini marksist parti ilkelerinden alan tipik bir şablona sahip bu kişilik anlatılarda "suçlu"lara (patron-ağa-otorite) karşı mücadeleyi örgütleyerek ezilen sınıfın (işçi-köylü) yani "kurban"ın kurtarıcısı olur. İdealize edilmiş "Bu tipten beklenen az çok şunlardı(r): Politik erdem mükemmel bir temsilcisi olarak okurda saygı uyandıracak, okurun gıpta ederek benzemeye çalışacağı bir örnek olacak; şimdiki durum ile gelecek arasında bir bağ kurarak sosyalizmin başarılabilirliğini gösterecek. Romanlarda bu tip, kendini görevine adanmış, nefesine hâkim ve güçlü bir kişidir" (Moran 61). Azmi ve motivasyonu ile olumlu tip, çevresinde sosyalist devrimin başarılacağına olan inancı pekiştiren bir rehberdir. "Halk çok acı çekmiş, ama kendi başına çıkar yolu kestirememektedir; eğitime, bir yol göstericiye, bir lidere muhtaçtır. Olumlu kahraman karşılaştığı türlü güçlükleri yener, yardım etmek istediği insanlar içinde, düştüğü yalnızlığa katlanarak tarihin kendisine verdiği görevi yerine getirir" (Moran 61). Bu yaklaşım da doğal olarak toplumcu gerçekçi eserlerdeki ana kahramanların tipleşmesi gerçeğini doğurur.

Çıkrıklar Durunca romanının idealize edilmiş tipi ise Hasan'dır. Hasan, Hatice'yi sevmiş ardından Adaköy'den ayrılarak bir süre farklı memleketlerde dolaşıp köyüne tekrar gelmiştir. Onda haksızlıklara tahammül edememe, isyan duygusu ve kendini gerçekleştirmiş bir birey özelliği görülür. Yazar, Hasan'ı "Hasan, çok görmüş, çok şey öğrenmişti; etrafındakilere bunları tatlı tatlı anlattı, fakirlerden, büyücülerden, çölden seraptan bahsettikçe bir acayip daüssıla ile herkes ona yaklaşıyor, onu daha sevimli buluyordu. Hele sesi bütün köyü yaktı, civar köylerde bile şöhret aldı" (Ertem 40) şeklinde olumlu vasıflar ve açık bir tarafgirlikle okura tanıtır. Hasan, işler kötüye gittiğinde bile hiçbir zaman Sıddıkzade'ye malını satmak için yaranma psikolojisiyle onurlarından taviz veren köylülerden olmamıştır. Romanda Hasan'ın bu tavrı açıkça ifade edilir: "Alevi dergâhı namına da Hasan gelmişti, fakat, bir kenarda sessiz, durgun bir hâlde büzülmüştü. Ne şaklabanlık ediyor ne de gürültüye karışıyordu" (Ertem 77). Köyün sömüreni Sıddıkzade'ye kin güden onun öldürülmesini isteyen, hükümete isyan edilmesi için köylüyü örgütleyen de odur. Köylüyü her fırsatta bilinçlendirmek isteyen Hasan, onların geçmişten bugüne oluşturdıkları korku duvarlarını da yıkmalarını salık verir:

-Ben de Sıddıkzade de faniyiz, bugün varız, yarın yoğuz dünya durdukça, Sıddıkzadeler ile Hasanlar karşı karşıya kalacak. Adı Sıddık olmayacak da Yusuf olacak, Kenan olacak, Kenan olmayacak da Ahmet olacak; bundan ne çıkar? Sıddıkzade ölür, yerine bir Sıddıkzade gelir ve karşısında faiz

alınacak köyler... rehine koyduracak iç çamaşırları, haciz edilecek... hayvanlar, tezgahlar bulur. Köyün kızı, oğlanı onun olur (Ertem 90).

Çıkrıklar Durunca romanının kadın-erkek birçok kahramanı vardır. Ancak: "Bunların içinde yalnız Hasan hararetli mücadele taraftarı kalmıştı. O ne olursa olsun Sıddıkzade'yi sağ bırakmak istemiyordu. Sıddıkzade'nin sağ kalması onun için en büyük cinayetti. Zülfikar ordusu kırıntılarına can veren Hasan, onu yeniden harekete geçirmek isteyen Hasan'dı. Hasan Adaköy'e döndüğü günden itibaren köyün idaresini eline aldı" (Ertem 181). O, dergâhın hayvanlarını otlatarak geçimini sağlayan halk için mücadele eden bir tiptir. Romanın sonunda da ideali için ölmüştür. "Dudu yaralıları içinde idi. Esmâ elinde martın bir köşeden öbür köşeye sığıyor. Hasan kanlar içinde bağırıyordu. -Arkadaş ölmek için öldüreceksin! Bir an geldi ki; artık dergâhtan ses gelmez, silah atılmaz oldu" (Ertem 188). Olumlu tip olarak Hasan, ölümüne mücadelesiyle eserde yüceltilmiş onun kimliği ve eylemleriyle okurdan beklenen davranış biçimleri ortaya konulmuştur.

Devrimci Romantizm

Romantizm, farklı anlam alanlarına kapı aralayan bir terim olarak öne çıkar. "...daha çok aşk kavramıyla semantik ilişkisi öne çıkan romantizm sözcüğü sanat açısından, daha özelinde, edebiyat için düşünüldüğünde bir ideale ulaşmayı hedefleyen, zirvedeki umutları ve yüksek duyguları barındıran, mükemmelliğin imgelendiği" (Öztürk ve Parer, 61) bir anlayışı ve dönemi işaret eder. Romantizm, toplumcu gerçekçi eserlerde ise ulaşılacak istenen refahı, mutluluğu, özgürlüğü ve eşitlikçi bir düzeni ifade eder. Bu yaklaşım 'devrimci romantizm' olarak adlandırılır. Ezilen işçi, köylü ve tüm emekçilerin ideali olan yaşama biçimini imleyen bu romantik algı toplumcu gerçekçi eserlerde 'olumlu tip' olarak adlandırılan ana kahraman tarafından örgütlenmenin ve mücadelenin motivasyonu olarak kullanılır.

Toplumcu gerçekçi eserlerin temel özelliklerinden biri de anlatının başkişisinin kalıplaşmış, sınırları çizilmiş özellikleri taşıyan 'olumlu tip'lerden oluşmasıdır. Bu anlayışla "...romanlarda söz konusu olan "tip", temelde ortak kavram olan "temsilsilik" görevini üstlenmiş olmaktadır. Romanın dört asli unsuru (yer, zaman, şahıs kadrosu ve olaylar zinciri) arasında yer alan şahıslar kadrosu içinde ön plana çıkan "tip", bir düşüncüyü, bir ideolojiyi, bir sosyal sorunu veya toplumun bir ortak değerini, vaka kuruluşu bünyesinde temsil ederek, okuyucuya daha çarpıcı bir biçimde sunmakla görevlidir veya yükümlüdür" (Parlatır 6). Eserlerde bir ana kahraman bir de ana kahramanın anlatıdaki rolünü destekleyen, onun mücadelesine zemin hazırlayan ana karakterin değişimlerine vasıta olan yardımcı kişiler (norm karakterler) vardır. Bir anlamda kişiler "... yaratıcı ruhun ete-kemiğe bürünmüş biçimleridir" (Korkmaz, Romanda Kişiler Dünyası 11). Toplumcu gerçekçi eserlerde norm karakterler, ana kahraman tarafından örgütlenen, yönlendirilen kişileri ya da ana kahramanın mücadele ettiği kişileri

temsil ederler. Onun söylemleri ve faaliyetleri, devrim sonrası gelecek güzel günlerden bahseden romantik yaklaşımları da devrimci romantizmi doğurur. Bu 'olumlu tip' bir şablon gibi toplumcu gerçekçi eserlerde tekrar eden bir yapı arz eder. Bu tip, verilmek istenen mesajlar bakımından eserin varlık nedenini, yazar tarafından aksiyonun merkezine konumlandırılmış kişiyi temsil eder.

Örgütlenen kişilere, bu ana kahramanlar eserlerde eşit, özgürlükçü, insanca ve refah içinde yaşayacakları bir gelecek vadederler. Zihinlere yerleşen bu ideal, devrime giden yolun motivasyonunu da oluşturur. "Lukas'a göre 'devrimci romantizm', toplumcu gerçekçiliğin fena uygulamasından doğan, gerçekliğin zenginliğini, güzelliğini verebilmekten yoksun doğalcı edebiyatın yavanlığından kurtulmak için başvurulan bir çaredir" (Moran 62). Bu çare, yazarın toplumcu gerçekçi eserlerdeki kahramanlar vasıtasıyla idealize edilmiş bir romantizmi okura da empoze edebilmesinin önünü açar.

Romanda çıkrıkları bağlanan, fakirliğe düşen ve hükümet yetkililerince horlanan halk, devrimi arzulamış isyan etmiştir. Adaköy merkezli eşkiyaların ve hapisten kaçanların da oluşturduğu isyancı grup, adaleti kendilerinin sağlayacağı eşitlikçi bir düzen için birleşmiş ve hatta Devrek başta olmak üzere bazı kasabaları da ele geçirmiştir. "Hükümet konağının üstündeki bayrak indirildi, yerine Esmâ'nın Pazvantoğlu'na verdiği mavi, Zülfikarlı bayrak çekildi" (Ertem 141). Vergiyi kaldırmayı ve askere almayı bitirmeyi vaat etmişlerdir. "Öşür yok. Vergi yok. Askerlik yok. Ahali keyfine baksın... Al-i Osman Devleti'ne olan borçlar affedilmiştir" (Ertem 141). Ayrıca yerli malı tüketimini desteklemiş, Avrupa mallarını boykot etmişlerdir. Bu yaklaşımlar tam da marksist ideolojinin amaçlarını yansıtır. Bu anlayış önce eylem, sonra devrim prensibi ile ifade edilir. Gerçekliğin insanı mutlu etmediği bir sosyal yapıda eşitlikçi bir düzenin hayalini kurmak ve var olanı bu düzenle değiştirmeye çalışmak da eserdeki romantizmin yansımasıdır. İdeal olana ulaşmak için birlikte hareket edilecek ve özlenen yaşama, mücadeleyle devrimle ulaşılabilecektir. Devrim sonrası da emekçinin hakkını aldığı ezen ve ezilenin olmadığı mutlu ve huzurlu bir yaşamın kapısı açılacaktır. İdanov "Edebiyatımız romantizme sırt çevirmemelidir, ama bu yeni tarz bir romantizm olmalıdır, devrimci romantizm. Sovyet edebiyatı bizim kendi kahramanlarımızı nasıl çizeceğini bilmeli, yarınımıza bakabilmelidir" (Scott, Lawrance 21, Moran'dan 62) sözleriyle devrimci romantizmin var olan gerçekliği değiştirme düşüncesinden doğan bir yaklaşım olduğunun altını çizer.

Güdümlülük, Sosyalist Tarafılık/Partizanlık

Toplumcu gerçekçi anlayışın temelinde partizanlık ve yan tutma vardır. Komünist Parti ilkelerini benimsemiş ve içselleştirmiş sanatçılar, eserleriyle ekonomik eşitliğe dayalı sosyalist bir anlayışın yerleşmesine öncülük etmeyi amaçlarlar. Çünkü yazar, anlatısında ideolojik bir tutum sergileyerek Sosyalist yaşam tarzını benimsediğini, burjuvaziye karşı ezilen, horlanan işçi ve köylü

sınıfının yanında olduğunu, oluşturduğu metinle açıkça okura gösterir. Eserin dil ve anlatımı da yazarın tarafgirliğini açıkça ortaya koyar. İdeolojik yaklaşım, sanatçının baştan belli kalıplarla eserlerini oluşturması sonucunu doğurur. Bu bağlamda sanatçının iyiye, güzele ve doğruya bakışı da ideolojiktir. Sanatı amaç olmaktan çıkıp bir ideolojik şıngaya çeviren sanatçı, evrensel insani değerler ve kazanımlardan ziyade okura ideolojisinin anlayışını zerk eder.

Toplumcu gerçekçi yazar ezilenlerin, emekçilerin yanında sosyalist bir ideali okura da telkin eder. Bu bağlamda ortak mülkiyete dayalı sınıfsız bir sosyal yapı hedefleyen marksist anlayış, eserlerde yazarın eğitici ve toplumu uyandırıcı bir tavır sergilemesi gerektiğinin altını çizer. Sanatı siyasi bir anlayışın yaygınlaşmasında ve içselleştirilmesinde bir araç olarak gören toplumcu gerçekçiler, yazardan planlı ve ideolojik bir gayret beklerler. Edebiyatı bir ideolojik savaşım olarak gören bu bakış açısı, parti ilkelerini estetikle birleştiren bir yazar portresini olumlar. Bu yaklaşımı Lenin: "Edebiyat, parti edebiyatı olmalıdır. Kahrolsun partizan olmayan yazarlar!" (Scott, Lawrance 21, Moran'dan 62) şeklinde ifade eder.

Çıkrıklar Durunca romanında Ertem'in insanları direnişe sevk eden, isyana sürükleyen anlayışı, haksızlığa uğramış olmanın bir yansımasıdır. Bu durum, düzenin sorgulanmasına neden olur. Öncelikle inanç anlayışı bu sorgulamadan payını alır. Bu yaklaşım romanın olumlu tip'i Hasan'ın sözleriyle şöyle ifade edilmiştir: "Zina edenleri, hırsızları, soyguncuları, orospuları, pezevenkleri bir tarafa; zayıfları, kimsesizleri, bir tarafa koyup; iyileri kötülere dövdüren bir Allah anlamıyorum" (Ertem 47). Zira Adaköy halkı, tek geçimleri olan tiftik satışının durmasıyla açlığa ve sefaletе düşmüştür. "Yünleri satamazsak hayvanlara haciz koyacak çıkrıklara haciz koyduracak çoluk çocuk biz neyleriz?" (Ertem 35). Hatta çocukları hastalanmaya ve ölmeye başlamıştır. "Yarın sabah güneş doğar doğmaz ekmek gelecek diye aldatan analar nihayet çocuklarını bir sivrisinek vızılısına benzeyen seslerinin kısıldığını gördüler; açlıktan ölen çocuklar oldu" (Ertem 101). Marksist anlayış, haksızlıkları devrimle yok etmeyi ve adil, eşitlikçi, emeğin merkeze alındığı, herkesin gelirden istifade ettiği, sınıf farklarının olmadığı bir düzen hayal eder. Devrim için gerekli motivasyon işte haksızlığa uğramışlığın ve çaresizliğin verdiği sömünlere karşı durma anlayışındır. *Çıkrıklar Durunca* romanında da ezenlere karşı halk, bu enerjyle isyan etmiştir.

Çıkrıklar Durunca romanında olaylar köyde cereyan etmekte ve ağa-köylü ilişkileri üzerine gelişmektedir. Fakat köylülerin zor durumda bırakılmaları, açlığa mahkûm edilmeleri ve sosyal adaletsizlikler köyleri, kaçakları ezilen sınıfın yanında olma yönünde isteklendirmiştir. Bu da aslında sosyalist tarafgirlik olarak nitelendirilebilir. Eserde aynı zamanda Alevi kültürü etrafında bir birleşme de yaşanmıştır. Bu birliktelik marksizmin "kollektivizm" prensibinin bir gereği olarak karşımıza çıkar. Güçlü mücadele ancak ezilenlerin birlik olmasıyla gerçekleştirilecektir. Olumlu tip, örgütlediği insanlarla ortak

bir amaç için, herkes için mücadele bilincini oluşturur. Bu bilinç iyimser bir gelecek algısıyla tamamlanır ve mücadeleye güç katar. Eserde kolektivizm "Zülfikar ordusu" kavramı ile vurgulanır ve: "Üçler yediler kırklar Zülfikar ordusu olmuşlar, tozu dumana katıp geliyorlarmış!" (Ertem 97). şeklinde ifade edilir.

Devleti temsil eden zaptiyeye önyargılı bakış da zaptiyenin köylü kadınlarla olan mücadelesinde olumsuz ifadelerle esere yansır: "Eşkiyaya karşı asla muzaffer olamayan zaptiye, kadınlara karşı ne kudretli bir tavır aldı?" (Ertem 102), "Daha ilk ateşte zaptiyeler darmadağın oldular hepsi birer köşeye sindi. Halbuki kaçakçılara gelince denebilir ki hiç boşuna ateş etmiyordu" (Ertem 105)., Kaçakçılar zaptiyeleri şehrin dışarısındaki karakolun önüne kadar kovaladılar. Zaptiyeler neye uğradıklarını pek anlayamadılar..." (Ertem 105). Bu şekilde yazar, zaptiyeleri korkak, beceriksiz olarak niteleyerek onların temsil ettiği devleti de aciz göstermeye çalışır.

Zaptiyeler dergâhı kuşattığında da yazarın taraf tutan sesi betimlemelerde açıkça duyulur: "İhtiyar köylüler, çocuklarının ahrette mesut olması için silâhlarını düşmanlarına çevirdiler...Ve hedeflerinin yerlere yıkıldığını gördükleri zaman çocuklarının bahtiyarlığını içlerinde duydular" (Ertem 187). Yazar, ekonomik sorunlardan Alevi-Sünni ve köylü-ağa meselesine kadar halkın sinir uçlarına dokunarak eyleme geçişe ve otoriteye isyana zemin hazırlar. Bu tutum "...Çıkrıklar Durunca'daki şekliyle, isyan ve devletle çatışmanın çözüm olarak düşünülmesi de ideolojik tutumun bir sonucudur" (Kaplan 80). Yazar, bu yaklaşımını romanda her vesile ile ortaya koyar. Özellikle ağa despotizmi, mezhepsel dışlanmışlık, unutulmuşluk, sahipsizlik ve ekonomik çaresizlik isyana zemin hazırlayıcı unsurlar olarak kurguda yer alır.

Tarihsel İyimserlik / Sosyalist Devrimci Hümanizm

Edebiyatı ideolojinin aracı hâline getiren toplumcu gerçekçi edebiyat, seçilmiş tipler vasıtasıyla halkı devrime hazırlar. Bu yönüyle bir mücadelenin aktörlerine dönüşen roman kişileri özgüvenleri, heyecanları ve kahramanlık arzularıyla koşulsuz bir iyimserlik taşırlar ve çevrelerindeki insanlara da bu iyimserliği aktarırlar. Marksist anlayış çünkü proletaryaya devrim sonrası eşitlikçi ve mutlu bir yaşam hayali sunar. Bu bağlamda ezilenlerin, emekçilerin yanında saf tutan yazar, eser boyunca yanlılıkla hareket eder. Bugünü insanlara yaşanmaz kılan kazanç odaklı roman kişilerini yazar, kabul etmez ve roman boyunca da onaylamaz. *Çıkrıklar Durunca* romanında da Adaköy'ün isyanı ve ardından diğer köylerin de bu isyana katılmaları ezilen sınıfın içinde bulunduğu yazgıdan kurtulacağı ümidi çerçevesinde gerçekleşir. Devrim, her şeyi yoluna sokacak adil ve özgür bir yaşam kurulacaktır. Marksizm, özünde insanlara güzel, mutlu ve eşitlikçi bir yaşam vaat eder. Eserde bu iyimserlik "Onlara göre peygamber kadınlar insanları bahtiyar edecek bu ihtiyar küre, bu kanlı güneş, yepyeni bir âlem olacak, bu hisler halkın arasında büyüyen bir nebatın

tomurcuklanması, çiçek açması, meyve vermesi gibi inkişaf etti” (Ertem 99)., “Zülfikar göründü.. Sonu kurtuluştur. Biz kurtaracak Zülfikar’dır... Diye söylüyorlardı” (Ertem 113)., “Bana silah kullanacak yiğit göster.. Altı kolay, diye cevap verdi. Fazla sormadı.. Hatta bir daha tekrar etmedi. Fakat Hasan’ın içinde bu fikir bir ümit şulesi hâlinde parladı durdu” (Ertem 92). şeklinde yansıtılır.

Sosyalizm, bireyi değil toplumu önceleyen bir yaklaşımın yansımasıdır. Sınıfsız bir toplum idealine dayanır. Romanda Adaköy halkı, Alevi köyü olmasına rağmen emek mücadelesinde dışlayıcı bir tavır sergilemez. Avrupa kumaşı almayan, yerli ürün alan herkesi kucaklayıcı bir bakış açısı sergiler. Kadın erkek, zengin fakir ayrımına gidilmez. Herkes, eşittir ve mücadelede kol koladır. Ayrıca romanda üretim aracı çıkırıkların, halkın elinden alınmasına da bütün halk karşı gelir. Çünkü sosyalist anlayışta üretim araçları halkın malıdır.

İsyanın ve devrimin amacı, dünyadaki sömürü düzenini bitirmektir. Romanın özelinde ise romanda karşıt güçler olarak beliren Sıddıkzade, zengin eşraf ve hükümet yetkililerinin eşitlikten yoksun ezici, sömürücü anlayışını yıkmaktır. Eşitlikçi düzen, hümanizm ve emek temelli yaşam, düzeni yıkmak için mücadeleye girişenlerin temel amaçlarıdır. Romanda bu bakış açısı “...ölüme ölüm, açlığa açlık... Başka çare yok. Ya öleceksin ya öldüreceksin” (Ertem 88) şeklinde ifade edilir.

Romanda insanlar, kendi değerlerine sıkı sıkıya bağlı bir hayat sürmektedirler. Kültürel değerlerini korumakta ve uygulamaktadırlar. Adaköy’ü çok sevmektedirler. Yaşadıkları yeri terk etme gibi bir niyetleri yoktur. Hz. Ali’nin türbesinin de orada olduğu inancı, köylülerin köye olan bağlılıklarını daha da arttırmıştır. Yaşadıkları ülkeye ve yöreye bağlılıklarını: “Ne uğurluyuz ki onun yattığı toprakta doğduk” (Ertem 20) sözleriyle ifade ederler. Onlar, yaşamakta oldukları köyü ve çevresini olması gereken bir düzene dönüştürmek için çabalamışlar bu amaç için canlarını ortaya koyarak ölmüşlerdir.

Destansı ve Halkçı Anlatım

Her eserin dili o eserin amacına uygun şekilde edebi metinde yer alır. Gerçekçilik üzerine inşa edilen toplumcu gerçekçi edebiyatın dili de yaşayan günlük dildir. Özellikle eğitimsiz, köylü, emekçi insanları ön plana çıkaran bu eserlerin dil ve anlatımı yöresel ağızların, yerel deyim ve ifadelerin çokluğuyla dikkat çeker. Bu anlayışla toplumcu gerçekçi eserlerde yazar, marksist ideolojinin gerçekliğe dayanan yanını pekiştirirken bu ideolojiyi geniş halk kitlelerine tanıtmak ve benimsetmek amacı da güder. Ayrıca coşkulu bir lirizme yaslanan eserlerde masalsi geçişler ve olağanüstünlüklere de yer verilir.

Çıkırıklar Durunca romanında Sadri Ertem, alışılmışın aksine Sabahattin Ali gibi dil kullanımında ağız özelliklerine yer vermez. Köylü insanlar, eğitim almışçasına düzgün Türkçe kullanımlarıyla dikkat çekerler:

-Dayı köyde kimler sağ kaldı?..

İhtiyar meşguldü, söylenen sözü anlamamıştı.

-Ne dedin.. Hasan.

-Köyde kimler var, kimler öldü?

-Hasan çavuş sizlere ömür.

-Yaaaa... Ne iyi adamdı...

-Sırma hatun geçen sene öldü, parasını vakfetti, çeşme yaptırılacak.

-Yaa... Allah rahmet eylesin!

-Koca Memiş'in kızı ikiz doğurdu... (Ertem 23).

Fakat destansı dil kullanımının izleri eserde yoğun olarak görülür. Dudu ve Esmâ'nın peygamberlik iddiaları, Hz. Ali'nin mezarının anlatımı, Hz. Ali sancağının köylüleri koruduğu düşüncesi destansı bir söyleme yaslanır:

Abla dedi sen erdin. Sen Hak peygambersin, dediklerin gerçektir, artık vergi verilmeyecek, Yemen'e gidenler geri gelecek... Bu söz üzerine köylülerin gözleri ümitle parıladı. Köylüler can ve gönülden bağıştılar.

-İnşallah.... İnşallah...

Dudu iri yarı kadına döndü:

-Esmâ dedi, bunları nereden duydun?...

-Bacım sana göründüler, bana söylediler.... Gökten sekiz kitap aldım...

Bu sözleri işiten köylüler iki göz iki çeşme ağlaşıyorlardı (Ertem 13).

...

Demin şu karşı meşelikte Yatır'ın yanına gitmişim, gökten beyaz at üstünde bir pirifani indi. Bana yaklaştı mübarek eliyle arkamı sıvazladı. Hak emn sendedir korkma kaçanlara selam, divanlara bereket diyip kayboldu. Ben bundan korktum, sizin yanınıza gelecektim. Fakat pir gene zahir oldu. Beni göz açıp yumuncaya kadar türbenin yanına koydu gitti. Kaçaklar hayretle titreşerek sordular:

-Hangi türbeye?

-Hangi türbeye olacak Hazreti Ali Efendimizin türbesine...

Size müjdelersun

-Hazreti Ali'nin türbesi köyümüzde zahir oldu, kocaman oğlu Ömer'in evine nur saçıyor... (Ertem 17).

Romanda Zülfikar ile ilgili bölümlerde de destansı bir anlatım göze çarpar: "Bolu halkı arasında da gökte görülen Zülfikar, Adaköy'ün zaferini ilan eden bir beyanname tesiri yaptı. Bütün Bolu halkının ümit ile seyrettiği manzarayı hapishanenin kapıcısı da aynı surette gördü" (Ertem 114).

Atasözleri, deyimler, halk şiiirleri ve halk tabirleri de *Çıkrıklar Durunca* romanında sıkça yer alır:

(...) Hatice bir gün ona nasıl işmar etmişti (Ertem 25).

Sürülerinin arkasında kâh Kerem'den parçalar okur dağlar çın çın öterdi:

Âşık ağlar canân diye

Garip ağlar vatan diye (Ertem 43-44).

-İyi ama kız bana neden varmıyorsun? (Ertem 45).

Kâh kadından eksik etek peygamber mi olur... (Ertem 97).

Alevî köyleri hak ile yeksan olacaktır (Ertem 97).

İyiliğe iyilik, kemliğe kemlik (Ertem 111).

Emir kuluyum, ne yapayım dedi (Ertem 114).

Bu defa öyle değil! Gelirsen kurtulursun gelmezsen işin dumandır... (Ertem 144).

Kuzguna yavrusu güzel gelirmiş (Ertem 159).

Namussuz herif, dünyanın kanına girdi... Kâfir Yezit oğlu imiş! (Ertem 181).

Biçim/İçerik

Toplumcu gerçekçi yazarlar, eserin biçimsel yanından ziyade içeriğe, verilen mesaja odaklanırlar. Bu çerçevede eserlerde biçimsel kusurlar göze çarpar. *Çıkrıklar Durunca* romanında da biçimsel hatalar görülür. Örneğin zamansal geçişler romanda çok hızlıdır. Ertem, mantıksal silsileyi gözetmek yerine vermek istediği mesaja odaklandığından olaylar birbirine hızlı bir zamansal süreçle bağlanır: "Köy gene aynı köy, günler; haftalara, aylar, birbirine benzeyerek birbiri üstüne yığılan sararmış ağaç yaprakları gibi birikti. Sonbahar geçti. Kış geçti" (Ertem 43)., "Hasan çobanlık ederken sonbahar geçti, kış geçti, ilkbahar geldi" (Ertem 44). Zira toplumcu gerçekçi eserlerde biçimsel ve kurgusal eksiklikler göz ardı edilir.

Yazarın, gereksiz ayrıntılarla ve tekrarlarla okuru oyaladığı romanın akış hızını düşürdüğü görülür. Romandaki yeri sadece Siddıkzade'nin babası olmasıyla sınırlı olan Siddık Ağa, uzun uzun anlatılmıştır:

Babası vaktiyle Vali'nin perde çavuşu idi. Uzun seneler Vali Paşa'ya sonsuz bir sadakatle, hizmet eden Siddık Ağa, seneler geçtikçe Vali'nin gözüne girdi. Vali en mahrem şeylerini Siddık Ağa'ya söylemekten çekinmez Siddık Ağa da Vali'nin bir dediğini iki etmezdi. Gece gündüz efendisinden ayrılmaz, hatta uyuduğu zamanlarda yatağını Vali Paşa'nın sesini derhal işitebileceği yere sererdi. Siddık Ağa otuz beş sene kadar zaptiye çavuşluğunda kaldı bu zamanda birçok valiler, değişti, hepsine perde çavuşluğu etti, hepsinin zamanında itibarı vardı... (Ertem 50).

Yakın anlamlı cümlelerin sık sık kullanılması de anlatımı yavaşlatıp bozmuştur: "Hasan ve Hatice, yorgun, bitkin bir hâlde yollarda ahlat ve iğde yediler geçtikleri köylerde ilahi söylediler, tıpkı Sodom beldesine yolu düşen yabancılar gibi. Onların bu birkaç günü Sodom beldesine yolu düşen bir yabancınkinden daha az acı değildi" (Ertem 41).

Romanda ayrıca yer yer anlatımın akışının bozulduğu, yazarın araya girdiği ve okura izahatlar yaptığı bölümler vardır: "Sevginizi, çocuğunuzu kaybetti iseniz, bilirsiniz. Yataktaki vücudun izleri, yastıktaki kırışıklar, yorgandaki yar kokusu sizi onlara dokunmaktan meneder, onları bozmaktan, onları düzeltmekten korkarsınız" (Ertem 44).

Ertem, akışı kesip araya girdiği bazı bölümlerde de Adaköy'ün mücadelesinin haklılığını okura karşı savunur. Köylünün ekonomik açmazını, gördüğü baskıyı ve isyana teşebbüsünü okur gözünde haklı gösterme çabasına girer:

Gerçi karnı tok olan kariler bunu kaba bir fantezi farz edebilirler. Fakat burada muharrir için ne fantezi ne de kan için çitkırıldım edebiyat arzusu vardır. Burada tek, basit olan açlık vardır. Açlığın kemiklerinin çatırdattığı, kanlarının durgunlaştırdığı seslerini kısıttığı insanlar vardır. Güzel sözler, sevimli hülyalar, teşbihler, cinaslar, arkasında dumanın üstünde ufuneti bütün bir âlemi rahatsız eden hakikat vardır (Ertem 35).

Sevgilinizi, çocuğunuzu kaybetti iseniz, bilirsiniz. Yataktaki vücudun izleri, yastıktaki kırışıklar, yorgandaki yar kokusu sizi onlara dokunmaktan meneder, onları bozmaktan, onları düzeltmekten korkarsınız. Bir çalı, bir minder, bir avuç pamuk şilte ve yarım arşın yün örtüye sahip olmayanlar için ancak bir bahar mevsimi vardır, bir döşek hatırasını ancak o canlandırır. Onun için ot mevsimi Hasan'ı yaktı harap etti (Ertem 44).

Romanın içinde ayrıca farklı hikâyelere de uzun uzun yer verilmesi okurun romanın akışına odaklanmasını zorlaştıran bir faktör olarak öne çıkar: "Cenubî Afrikada Karu yaylasının cenup denizlerine bakan yamaçlarında Anadolu'dan bahseden iki sarışın ihtiyar sözlerini bir an için kestiler..." (Ertem 58). "Koleji bitirdikten sonra meşhur misyoner amcamla birlikte Hint seyahatine çıktık..." (Ertem 62).

Romadaki diğer bir eksiklik ise kahramanların yüzeysel tanıtılmasıdır. Biriciklikleri göz ardı edilen kahramanların iç dünyaları ve ayırt edici özelliklerine değinilmez. Bu bağlamda kahramanlar, yazarın ideolojik amacına hizmet eden birer araç konumunda çizilmişlerdir. Kahramanlar iyi-kötü gerçeğinde ortaya konur. Direnişi, mücadeleyi savunanlar iyi; yönetenler, ezenler, ağalar kötü tasvir edilir. Bu bağlamda Hasan, her hâliyle davranışıyla iyidir, Sıddıkzade amaçları ve ortaya koyduğu eylemleriyle hep kötüdür.

Burjuva İdeolojisiyle Uzlaşmazlık

Romanda Sıddıkzade, köylüyü sömüren, kendi çıkarları için onları ezmekten çekinmeyen hatta açlığa mahkûm eden burjuvazinin bir temsilcisidir. Doymak bilmeyen bir kazanç hırsı vardır. Çünkü "Her bireysel kapitalist, en yüksek kârın peşinde koşar" (Marx, Engels 126). Zengindir, köyün bütün kızları onundur, elde edemediğini Hatice gibi tanınmayacak hâle getirir, hatta öldürür. "Sıddıkzade birisine göz koydu mu mor fesini şöyle bir yıktı yakası kadifeli paltosunu sırtına çekti mi artık ondan hayır gelmez, atına alır, arabasına bindirir, elin evine atlar,

bağına girer. Anasını keser, babasını döğör, kızını salla sırt eder götürür” (Ertem 45). Kanun gibidir. Hükümet yetkililerini eline alır, onları yönlendirir. “Sıddıkzade kazanın en zengini ve hükümet memurları üzerinde en nüfuzlu adamı idi. Vilayet meclisinde aza, belediye heyetinde aza Ticaret odasında aza müftünün ahababı, kaymakamın dostu, kadıyla içtiği su ayrı gitmezdi, nüfus memuru, tapu memuru, sanki onun kapısında birer tanrı misafiri, zaptiye ağası onun yaveri idi” (Ertem 50). Hep ezilen, halk olur. Halkın isyandan başka, mücadeleden başka çaresi yoktur. Hasan’ın da sık sık tekrarladığı gibi “Ya bizi öldürecekler ya biz onları öldüreceğiz” veya “ölmek için öldüreceksin”. Bu bakımdan ezilen köylü sınıfın burjuvaziyle uzlaşması imkânsızdır. Bu durum yabancılaşmayı ortaya çıkarır. “Yabancılaşma, insanın varoluşunu anlamlandırmak için hem kendisiyle hem de çevresiyle girdiği çatışma durumudur. İnsan, kendi varlığı ve sınırlarını kavradıkça kendi “ben”i ve “öteki ben”ine karşı bir duruş sergileyip kendi özgürlük durumunu anlamlandırmaya çalışır” (Veysel, Aksu 543). Bu şekilde yeni bir insan ve toplum anlayışı ortaya konur. Bu anlayışın çatışmaya zemin hazırlaması da kaçınılmazdır. Bu nedenle toplumcu gerçekçi eserlerde iki karşıt anlayış hep mücadele hâlinindedir. Şehirde bu kavga işçi-patron, yöneten-yönetilen, burjuva-proletarya şeklinde tezahür eder.

Sonuç

Çıkrıklar Durunca romanında ezilen köylü sınıfı ile ezen eşraf ve hükümet yetkililerinin mücadelesi marksist anlayış çerçevesinde okurun dikkatine sunulmuştur. Sanatsal yönünün göz ardı edildiği roman, toplumsal bir sorunu ekonomi penceresinden ele almasıyla değer kazanır. Ferdietçi bir anlatımdan ziyade ideolojik propagandayı önceleyen toplumcu bir edebiyata yönelişin altının çizildiği eser, bu yönüyle yeni bir anlayışın doğuşunu işaret eder.

Marksizm ve ondan tevarüs eden toplumcu gerçekçi anlayış, romanın ekonomik temelli konusu olan yerli malı ve Avrupa malı karşıtlığı üzerine kurulmuştur. Marksizm’in öğretileri ve ilkeleri roman kahramanları ve olay üzerinden işlenmiş, topluma sınıfsız, ezen-ezilen ilişkisinin olmadığı bir düzen hayali sunulmuştur. Romanda ayrıca insanın dram içindeki yaşayışı, isyanı, ekonomik eşitlikten yoksun toplumsal yapı içerisindeki mücadelesi gözler önüne serilmiştir. Emek ve üretim, isyan ve devrim, mücadele ve ölüm kavramları daha iyi bir toplum amacı çerçevesine oturtularak toplumcu gerçekçi edebiyatın dayandığı ilkeler doğrultusunda eserde işlenmiştir. Bu bağlamda çalışmada romanın toplumcu gerçekçi edebiyatın bütün unsurlarını taşıdığı eserden alıntılarla tespit edilmiştir.

Sosyal yapının şekillenmesini tarihi bir perspektiften ekonomik temelli bir yaklaşımla ele alan roman, emek mücadelesine odaklanmıştır. Sanatın bireyi ve toplumu dönüştürücü rolüne yaslanan eser, bu şekilde ezilen köylü sınıfının sorunlarına sosyalizmin eşitlikçi ve emeği önceleyen yaklaşımını yazarın tarafgirliğiyle okura dikte eder.

Öze odaklanılan eserde biçimsel hatalar göz ardı edilmiş, sosyalist bir devrim için ezilenlerin eyleme geçmesi gerektiği vurgulanmıştır. Sonuç itibarıyla *Çıkrıklar Durunca* romanı, kapitalist düzenin acımasızlığını, Anadolu köylüsünün ekonomik problemlerini Adaköy özelinden hareketle ağa-köylü, Alevi-Sünni, ezen-ezilen bağlamında işleyen devrimi salık veren tezli bir romandır.

KAYNAKÇA

- Belge, Murat. *Marksist Estetik*. BFS Yayınları, 1989.
- Demir, Ahmet. *Sosyal Gerçekçilik Anlayışı ve Sadri Ertem'in Roman ve Hikâyelerinde Yapı, Tema, Anlatım*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi-2006, s.5.
- Demir, Ayşe. *Mekânın Hikâyesi Hikâyenin Mekânı: Türk Hikâyesinde Mekân (1870-1922 dönemi)*. Kesit Yayınları, 2011.
- Eagleton Terry. *Marksizm ve Edebiyat Eleştirisi*. İletişim Yayınları, 2016.
- Eagleton, Terry. *İdeoloji*. Çeviren Muttalip Özcan, Ayrıntı Yayınları, 2015.
- Ertem, Sadri. *Çıkrıklar Durunca*. Salkımsöğüt Yayınları, 2014.
- Frye, Northrop. *Eleştirinin Anatomisi*. Ayrıntı Yayınları, 2015.
- Gorki, Maksim. *Edebiyat Yaşamım*. Çeviren Şemsa Yeğin, Payel Yayınları, 1989.
- Kaplan, Ramazan. *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*. Akçağ Yayınları, 1997.
- Korkmaz, Ramazan. *Sabahattin Ali İnsan ve Eser*. Kesit Yayınları, 2016.
- Korkmaz, Ramazan. "Sabahattin Ali'nin Romanlarında Karakterler / Kişiler Dünyası", *Romanda Kişiler Dünyası (Roman Karakterlerinin Doğası Üzerine İncelemeler...)*. Editörler: Ramazan Korkmaz, Veysel Şahin. Ankara: Akçağ Yayınları, 2018.
- Lukacs, Georg. *Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı*. Çeviren Cevat Çapan, Payel Yayınları, 1979.
- Marx, Karl, Engels Friedrich. *Seçme Mektuplar*. Çeviren Alaattin Bilgi. Evrensel Basım Yayın, 1996.
- Moran, Berna. *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*. İletişim Yayınları, 2017.
- Oktay, Ahmet. *Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları*. İthaki Yayınları, 2008.
- Önertoy, Olcay. *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984.
- Öztürk Emine ve Parer Özlem M. "Bir Sosyalist Realistin Doğuşu: Maksim Gorki Romantizmi." *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi*. Cilt: 5. S. 2, 2021 ss. 59-83.
- Parlatır, İsmail. *Türk Romanında Tipler*. Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2019.
- Soğukömeroğulları, Mehmet. "Ahmet Ümit'in Kar Kokusu Romanında Toplumcu Gerçekçilik." *Journal of Turkish Studies (Elektronik)*, c. 5, s. 1, 2010, ss. 1310 – 1327.
- Şahin, Veysel. "İstanbul'un Bir Yüzü Romanında Kişiler Dünyası." *Romanda*

Kişiler Dünyası (Roman Karakterlerinin Doğası Üzerine İncelemeler...). Editörler: Ramazan Korkmaz, Veysel Şahin. Ankara: Akçağ Yayınları, 2018.

Şahin, Veysel ve Topdaş, Fatma. "Toplumsal Gerçekçilik Bağlamında Yaşar Kemal'in 'Dağın Öte Yüzü' Üçlemesi." *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2016, ss. 463-482.

Şahin, Veysel ve Aksu, Aynur. "Refik Erduran'ın Romanlarında Sosyo-Kültürel Yozlaşma ve Yabancılaşma." *Journal of Turkish Language and Literature*, Cilt: 6 Sayı: 3, 2020, (541-566).

Tüzer, İbrahim ve Hüküm, Muhammed. *Edebiyat Sosyolojisi*. Akçağ Yayınları, 2019.

Tüzer, İbrahim. "Kemal Tahir ve 'Sağırdere' Gerçekliği Üzerine." *Bilim Yolu, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s.3, 2003, ss. 649-657.